

ČESKÝ UČITEL VE SVĚTĚ (DEZ)INFORMACÍ - UMÍ ČEŠTÍ UČITELÉ ROZLIŠOVAT PRAVDIVÉ A NEPRAVDIVÉ INFORMACE NA SÍTI? VĚTŠINA ANO!

Kamil KOPECKÝ

V tomto týdnu jsme publikovali výzkumnou zprávu Český učitel ve světě médií (Univerzita Palackého v Olomouci & O2 Czech Republic), která se věnovala kromě dalších oblastí také problematice rozpoznávání pravdivých a nepravdivých informací (či přímo dezinformací) a schopnostem učitelů je relevantně posuzovat. V dnešním textu si shrneme nejdůležitější zjištění, která výzkum odhalil.

Na úvod je třeba připomenout, že do výzkumu se zapojilo celkem **2155 učitelů** z celé České republiky, přičemž převažovali učitelé základních škol. Jejich věkový průměr činil 47 let, což odpovídá věkovému průměru učitelů dle [oficiálních statistik MŠMT](#). 77,82 % výzkumného souboru tvořily ženy, což opět odráží nerovnoměrný poměr pohlaví v učitelské profesi (viz [statistiky MŠMT](#)). Data jsme sbírali od února do června 2021.

V jedné z částí našeho výzkumu jsme se zaměřili na to, zdali jsou čeští učitelé schopni posoudit pravdivost vybraných výroků, které zahrnovaly jak pravdivé a ověřené informace, tak i obsah nepravdivý (zahrnující různé formy hoaxů, dezinformací,

konspirací, satirických zpráv apod.). Učitelé měli možnost uvést, zda považují daný výrok za pravdivý či nepravdivý (prostřednictvím škály), zda si nejsou odpovědí jisti a jednoduše neví, nebo zda nejsou schopni danou informaci kriticky zhodnotit (např. o ní nemají dostatek informací, tématu nerozumí apod.).

Učitelům byla předložena baterie 34 výroků, které byly rozděleny na 3 základní tematické oblasti:

1. Informace a dezinformace o Evropské unii

2. Informace a dezinformace o pandemii COVID-19

3. Další informace a dezinformace ze světa

Mezi posuzované výroky byly zařazeny vysoce frekventované dezinformační, ale také satirické zprávy zmapované jak domácími, tak i zahraničními fact-checkingovými servery (Snopes, Manipulátoři, Hoax.cz apod.), které v minulých 5 letech významně zasáhly sociální sítě v České republice (především sociální síť Facebook). Velká část výroků byla vyvrácena oficiálními vládními i nadnárodními institucemi, v případě COVID-19 např. Ministerstvem zdravotnictví ČR či WHO, v případě dezinformací o Evropské unii přímo orgány EU (podrobné analýzy výroků jsou volně k dispozici na www stránkách těchto organizací).

Před samotným výzkumem probíhala rozsáhlá diskuse, které výroky do výzkumu zařadit - vybrali jsme proto výroky, které jsou jednoznačně ověřitelné, fakticky správné, které odpovídají vědeckému poznání, ke kterým existují relevantní zdroje, stejně jako výroky, které nejsou podloženy fakty (např. konspirační teorie).

Každá tematická oblast byla samostatně vyhodnocena a bylo zmapováno, kolik pedagogů určilo daný výrok správně (= v souladu s fakty), kolik chybně, ale také kolik pedagogů připustilo, že nejsou schopni dané tvrzení kriticky zhodnotit a posoudit.

A. Pravdivé a nepravdivé informace o Evropské unii

Na základě analýzy 9 výroků o EU (níže v grafu) lze říci, že 62 % respondentů z řad pedagogů dokáže správně určit jejich pravdivost

(jde o průměrné hodnoty z 8 výroků). 10,57 % dotazovaných učitelů pak určilo pravdivost výroků chybně (jde o průměrné hodnoty z 8 výroků).

Vzhledem k tomu, že 13,02 % pedagogů uvedlo, že v tuto chvíli nedokáže výrok posoudit, je možné, že by se výsledné skóre mohlo zlepšit, ale také zhoršit. Jedním ze znaků mediální gramotnosti totiž je schopnost přiznat, že v daný moment nemám dostatek relevantních informací, abych mohl daný výrok posoudit.

Graf 1 - Učitelé a (dez)informace o EU

B. Učitelé a pandemie COVID-19

Pandemie Covid19 zahýbala celosvětovým masmediálním prostorem a přinesla velké množství informací a také dezinformací, které jsou spojeny jak s původem onemocnění, tak jeho léčbou, testováním, preventivními opatřeními, očkováním apod. Proto jsme druhý tematický okruh zaměřili právě na toto téma a nechali pedagogy posoudit celkem 19 výroků.

V rámci analýzy jsme zvolili pestrou paletu výroků, které se vyjadřují k charakteristice viru (Covid19 je jen obyčejná chřipka.), k jeho vzniku (Covid19 vyvinul a rozšířil tým Billa Gatese), k jeho šíření (Covid19 roznášíjí podezřelá letadla, balíčky z Aliexpressu), jeho cílech (Covid19 slouží k redukci obyvatel, jde o biologickou zbraň, Covid19 roznášíjí 5G sítě) apod. U většiny otázek učitelé správně odhalili dezinformaci či konspiraci, která je s Covid19 spojena, stejně tak dokázali oddělit výroky, které jsou pravdivé, od konspirací a spekulací, pro které neexistují důkazy.

Graf 2 - Učitelé a pandemie COVID-19

C. Učitelé a informace ze světa kolem nás

V této části jsme pedagogům předložili k posouzení pravdivosti

celkem 17 výroků, které zahrnovaly několik odlišných typů informací. Na jedné straně měli pedagogové posoudit výroky, které lze zařadit mezi konspirační (chemtrails, NWO apod.), dále výroky, které spadají do oblasti hoaxů a dezinformací, nechyběly také historické mýty, které přetrvaly až do současnosti a kterým běžně věříme (např. výška Napoleona, vikingské helmy).

K posuzovaným výrokům jsme také zařadili také několik skutečných událostí z historie, pro jejichž posouzení je nutná znalost historických reálií (např. fotografie mrtvých, čaj v tancích britské armády, nominace totalitních diktátorů na Nobelovu cenu míru apod.).

Na základě analýzy výše uvedených výroků lze říci, že 53,53 % respondentů z řad pedagogů dokáže správně určit jejich pravdivost (jde o průměrné hodnoty z 14 výroků). 16,79 % dotazovaných učitelů pak určilo pravdivost výroků chybně (jde o průměrné hodnoty z 14 výroků). Z hodnocení jsme vyřadili 4 výroky, které vyžadují konkrétní historickou znalost a u kterých se počet pedagogů, kteří nedokázali výrok posoudit, pohyboval nad 45 %.

Vzhledem k tomu, že 18,67 % pedagogů uvedlo, že v tuto chvíli nedokáží výrok posoudit, je možné, že by se výsledné skóre mohlo zlepšit, ale také zhoršit. Jedním ze znaků mediální gramotnosti totiž je schopnost přiznat, že v daný moment nemám dostatek relevantních informací, abych mohl daný výrok posoudit. Je však otázkou, zda při ověření informace zvolím relevantní informační zdroj.

Graf 3 - Učitelé a svět kolem nás

Celkové výsledky

Na základě výsledků ověřování pravdivosti 38 výroků (rozdělených do 3 tematických skupin, přičemž do hodnocení nezapočítáváme výroky, u kterých více než 45 % pedagogů nebylo schopno výrok z různých důvodů posoudit), které obsahovaly nepravdivé informace (hoaxy, konspirace, dezinformace, ale také pravdivé informace),

lze říci, že v průměru:

61,14 % českých pedagogů je schopno správně posuzovat pravdivost výroků (v oblasti dezinformací spojených s EU dokonce 66,78 % pedagogů).

15,59 % českých pedagogů uznává, že není schopno dané výroky v daný moment relevantně posoudit (s ohledem na neznalost fakt, neznalost problematiky apod). Toto je poměrně pozitivní zjištění - pedagogové si uvědomují své limity s ohledem na znalosti a jsou schopni na sobě pracovat.

10,41 % českých pedagogů posuzuje pravdivost předložených výroků chybně, věří nepravdivému obsahu (který je v rozporu s vědeckým poznáním a fakty), dezinformacím, konspiracím, hoaxům a mýtům.

Optimistický závěr

Pouhá desetina učitelů nedokáže rozpoznat zprávu, která není pravdivá a která má povahu dezinformace (či satirického nepravdivého obsahu). Přes 61 % učitelů rozpoznat a ověřit nepravdivý obsah dokáže, dalších 15 % pak připouští, že nejsou schopni danou zprávu posoudit, protože nemají dostatek relevantních informací k tématu. Což znamená, že disponují kritickým myšlením a uvědomují si své limity. Ostatně nikdo (ani autoři tohoto textu) není schopen zcela správně rozpoznat veškerý dezinformační obsah, který k nám putuje internetovými kanály.

Kamil Kopecký, Dominik Voráč
Univerzita Palackého v Olomouci

Poznámka: Výzkum NEMĚŘÍ úroveň mediální gramotnosti učitelů!